

УДК 336.71

Волкова В.В., к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса

Верницький Б.В., магістрант Донецького національного університету імені Василя Стуса

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

У статті розглянуті окремі точки зору на інтерпретацію поняття «фінансова стійкість банку». Запропоновано власне бачення на визначення сутності фінансової стійкості банку. Виділено внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на фінансову стійкість комерційного банку та виступають загальними для всіх комерційних банків й істотно впливають на досягнення ними стану фінансової стійкості. Розглянуто методики оцінки фінансової стійкості банків, які застосовуються в країнах з ринковою економікою. Визначено особливості, переваги та недоліки методик оцінки фінансової стійкості банку. Охарактеризовано важливість системи індикаторів, яка розроблена МВФ з метою оцінки фінансової стійкості банку. Охарактеризовано методику оцінки фінансової стійкості банку, що використовується в Україні. Зазначено недоліки методики індикаторів фінансової стійкості вітчизняних банків. Виділено складові фінансової стійкості банку капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість, ризик. Запропоновано розрахунок узагальненого показника фінансової стійкості, який може використовуватися керівництвом вітчизняних банків як важливий інструмент покращення їх діяльності.

Ключові слова: фінансова стійкість банку, банк, банківська система, оцінка, система індикаторів.

Рис. 1, Табл.2, Літ.13

Волкова В.В., Верницький Б.В.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКА

В статье рассмотрены отдельные точки зрения на интерпретацию понятия «финансовая устойчивость банка». Предложено авторское определение сущности финансовой устойчивости банка. Выделены внутренние и внешние факторы, влияющие на финансовую устойчивость коммерческого банка, являющиеся общими для всех коммерческих банков и имеющих существенное влияние на достижение ими состояния финансовой устойчивости. Рассмотрены методики оценки финансовой устойчивости банков, применяемые в странах с рыночной экономикой. Определены особенности, преимущества и недостатки методик оценки финансовой устойчивости банка. Охарактеризована важность применения системы индикаторов, разработанная МВФ для оценки финансовой устойчивости банка. Охарактеризована методика оценки финансовой устойчивости банка, используемая в Украине. Указаны недостатки методики индикаторов финансовой устойчивости отечественных банков. Выделены составляющие финансовой устойчивости банка - капитальная устойчивость, ликвидность, доходность, риск. Предложен расчет обобщенного показателя финансовой устойчивости, который может использоваться руководством отечественных банков как важный инструмент улучшения их деятельности.

Ключевые слова: финансовая устойчивость банка, банк, банковская система, оценка, система индикаторов

Volkova V., Vernytskyi B.

METHODICAL APPROACHES TO ASSESSING FINANCIAL STABILITY OF THE BANK

The article considers separate points of view on the interpretation of the concept of "financial stability of the bank". Proposed own vision for determining the essence of financial stability of the bank. The internal and external factors that influence the financial stability of the commercial bank and are common to all commercial banks are allocated and significantly affect the achievement of their financial stability. The methods of assessing the financial stability of banks that are used in countries with market economics are considered. The features, advantages and disadvantages of methods of assessing financial stability of the bank are determined. The importance of the system of indicators developed by the IMF to assess the financial stability of the bank is described. A methodology for evaluating the financial stability of the bank used in Ukraine is described. The shortcomings of the methodology of indicators of financial stability of domestic banks are outlined. The components of financial stability of the bank have been allocated capital stability, liquidity, profitability, risk. The calculation of the generalized indicator of financial stability, which can be used by the leadership of domestic banks as an important tool for improving their activity, is proposed.

Key words: financial stability of the bank, bank, banking system, estimation, indicator system

Постановка проблеми. В сучасних умовах напруженої економічної ситуації, волатильності фінансового ринку, ускладнення банківських продуктів, а також загострення міжбанківської конкуренції, постає необхідність більш детальної оцінки фінансової стійкості банків. Головними ідеологами запровадження методик оцінки фінансової стійкості банківських систем є Міжнародний валютний фонд та Світовий банк. У межах програми FSAP (Financial Sector Assessment Program) ці організації закликають світову спільноту до більш тісної взаємодії в сфері моніторингу стійкості фінансових систем країн для сприяння розвитку методичних підходів до оцінки стійкості фінансової системи, їх ефективного впровадження у різних країнах [1].

Ряд держав уже впровадили і активно розбудовують власні методики оцінки фінансової стійкості банків. Зокрема, проводиться моніторинг і складаються звіти у центральних банках Франції, Швеції, Норвегії, Фінляндії, Іспанії, Великобританії тощо.

Зазначимо, що ключові компоненти оцінки фінансової стійкості банку залежать від специфіки та ступеня відкритості країни. Так, якщо у звіті Центрального банку Франції значна увага приділяється стану ринків Східної Європи, то у звіті Національного банку Норвегії – аналізу розвинутих ринків США, ЄС, Японії. Тому питання виділення узагальнюючого показника оцінки фінансової стійкості банку набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наш час питанню оцінки фінансової стійкості банку присвячені дослідження вчених: Н. І. Волкової, В.В. Коваленко, Т.С. Смовженко, Л.В. Юрчишеної та інших [2-8].

Метою дослідження є визначення сучасних методик оцінки фінансової стійкості банків в Україні та за кордоном для виділення узагальнюючого показника, що дасть можливість покращити діяльність вітчизняних банків, розширити ресурсну базу та величину доходів.

Виклад основного матеріалу. Фінансова стійкість особливо важлива для стабільного та ефективного функціонування як окремої банківської установи, так і країни в цілому. Стійкість комерційного банку – якісний та кількісний стан активів та пасивів, що гарантує надійність функціонування та довіру з боку клієнтів та контрагентів. Наведемо інтерпретація поняття «фінансова стійкість банку» (табл. 1).

Таблиця 1 - Інтерпретація поняття «фінансова стійкість банку»

Джерело	Зміст поняття
Офіційний сайт НБУ[5]	Фінансова стійкість банку - стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю. Фінансова стійкість банку означає постійну здатність банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування у конкурентному середовищі.
Довгаль Ю.С. [6]	фінансова стійкість комерційного банку – це такий стан банківської установи, при якому вона є платоспроможною, ліквідною, має достатню величину регулятивного капіталу для покриття всіх можливих ризиків, пов'язаних із банківською діяльністю, і при цьому залишається достатньо рентабельною, тобто її активи використовуються максимально ефективно.
Золковер А.О. [7]	Фінансова стійкість комерційного банку — здатність фінансово-кредитної установи надавати комплекс специфічних банківських послуг належної якості.
Юрчишена Л.В. [8]	Фінансова стійкість комерційного банку – це якісна динамічна інтегральна характеристика спроможності банку ефективно виконувати свої функції та забезпечувати цілеспрямований розвиток шляхом трансформації ресурсів та мінімізації ризиків, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.
Русіна Ю.О.[9]	Фінансова стійкість комерційного банку — це динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно виконувати свої функції з урахуванням наявного балансу економічних інтересів, витримуючи вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Отже, фінансова стійкість банку – це спроможність банку виконувати свої функції, враховуючи при цьому вплив зовнішніх та внутрішніх факторів. До внутрішніх відносять: адекватність капіталу банку; якість та ліквідність активів банку; рівень менеджменту; рівень рентабельності; платоспроможність банку. До зовнішніх віднесені: 1) Економічні (стан економіки, податкова політика та ін.); 2) Соціально-політичні; 3) Фінансові (стан грошового ринку та ін.). Наведені фактори, на думку авторів, є загальними для всіх комерційних банків й істотно впливають на досягнення ними стану фінансової стійкості. Відповідно, при визначенні напрямів підвищення стійкості банків доречним є врахування всієї системи факторів [6].

На сьогодні існує безліч різноманітних методик оцінки рівня фінансової стійкості банків, кожна з яких має свої відмінності за інструментарієм проведення оцінки, дослідження особливостей, переваг та недоліків яких, може слугувати основою для запровадження ефективної комбінованої методики оцінки фінансової стійкості в Україні.

Так, у Великобританії застосовується система «RATE» [5], що передбачає оцінювання за 3-ма основними складовими, серед яких:

- рівень ризику (Risk Assessment);
- інструменти, які забезпечують процес регулювання та нагляду банківської системи (Tools);
- оцінювання ефективності зазначених інструментів (Evaluation).

У свою чергу, досвід Франції [6] передбачає оцінювання за такими напрямками: показники пруденційного нагляду, серед яких індикатори достатності капіталу, ліквідності; оцінювання якості активів; якісні характеристики діяльності банків (стан менеджменту, внутрішнього контролю, складу засновників та ін.).

Центральний банк Нідерландів [7] у своїй системі оцінки фінансової стійкості банківської системи проводить аналіз видів ризиків, які можуть здійснювати негативний вплив на банківську установу (кредитний, цінний ризик, ризик процентних ставок, ризик обмінних операцій, ризик втрати ліквідності, операційний ризик, інформаційний ризик, ризик стратегії, законодавчий ризик, ризик втрати репутації) і 3 категорій контролю за ризиками (внутрішній контроль, організаційний фактор, менеджмент).

Досить широкого поширення, у сучасній банківській практиці, набула американська система CAMELS [8], яка використовується для оцінювання рівня фінансової стійкості банків країни починаючи з 1978 року. Дана система спрямована на визначенні банків, фінансовий стан, операції або менеджмент яких мають недоліки, здатні призвести до банкрутства (табл. 2.).

Таблиця 2 - Параметри системи CAMELS

Назва параметра			Характеристика параметра
C	Capital adequacy	достатність капіталу	характеризує достатність капіталу для покриття зовнішніх ризиків
A	Assets quality	якість активів	визначає ступінь ризикованості активів банку
M	Management	менеджмент	оцінює якість банківського менеджменту на основі оцінки всієї фінансової звітності й визначення результатів діяльності
E	Earnings	надходження	визначає достатність доходів для розвитку банку в майбутньому та формування резервів для покриття очікуваних ризиків
L	Liquidity	ліквідність	визначає ступінь спроможності банку виконувати свої зобов'язання
S	Sensitivity to market risk	чутливість до ринкового ризику	оцінює вплив ринкового ризику на прибутковість та капітал банку

Інформаційною основою для розрахунку зазначених груп показників є щоквартальні звіти, що надсилаються банками США до уповноваженого органу, який, у свою чергу, на основі отриманої інформації здійснює відповідні розрахунки. Таким чином, оцінювання фінансової стійкості банків проводиться дистанційно, однак у разі виникнення необхідності більш детального дослідження чи уточнення окремих аспектів можливим є здійснення інспекційних перевірок на місцях.

Усі розрахункові показники оцінюються за шкалою від 1 до 5, де мінімальний бал отримує банк з найкращим рівнем фінансової стійкості. Після цієї процедури відбувається агрегування виставлених оцінок і подальша їхня трансформація у п'ятибальну шкалу, відповідно до якої «1» отримує банк, що має фінансово стійку позицію відносно проявів деструктивних чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, оптимальну систему менеджменту та не має необхідності для втручання регулятивних органів у його функціонування, тоді як оцінка «5» присвоюється банку, щодо якого існує значна вірогідність банкрутства найближчим часом, оскільки виявлені недоліки є настільки катастрофічними, що не можуть бути нівельовані власними зусиллями банківської установи, а тому вимагають втручання осіб ззовні, а в іншому випадку такий банк найбільш вірогідно буде ліквідований.

На нашу думку, до переваг CAMELS слід віднести наочність результатів дослідження, а також те, що модель дозволяє комплексно охопити всі аспекти діяльності банківської установи. До недоліків можна віднести суб'єктивний характер оцінювання.

Досить важливе місце серед методик оцінки фінансової стійкості банків займає система індикаторів, яка розроблена МВФ і широко використовується в Європі. За визначенням МВФ, індикатори фінансової стійкості - це індикатори поточного фінансового здоров'я та міцності фінансових установ країни та їх контрагентів - корпорацій та домогосподарств. Вони включають як агреговану інформацію окремих установ, так і індикатори, що характеризують ринки, на яких функціонують фінансові установи. Індикатори фінансової стійкості розраховуються з метою проведення макропруденційного аналізу (макрорівень) - оцінки та нагляду за міцністю та вразливістю фінансової системи для посилення її фінансової стійкості та, зокрема, обмеження імовірності виникнення криз. Дана система полягає в розрахунку близько 40 індикаторів, 25 з яких стосуються безпосередньо сектору депозитних корпорацій, а 15 - відображають стан діяльності їхніх клієнтів [9].

В Україні також використовується методика індикаторів фінансової стійкості. Зокрема, Національний банк України щоквартально складає та поширює дані 12 основних та 14 рекомендованих індикаторів. В цілому дані індикатори утворюють 5 груп показників фінансової стійкості:

- 1) показники достатності капіталу - I1, I2, I3, I13;
- 2) показники ліквідності - I10, I11, I22;
- 3) показники якості активів - I4, I5, I14, I15, I16, I17;
- 4) показники прибутковості та рентабельності - I6, I7, I8, I9, I18, I19, I20, I21 ;
- 5) показники чутливості до ринкового ризику - I12, I23, I24, I38, I40.

Проте, такі індикатори лише дають загальне уявлення про ринок, на якому здійснюють свою діяльність банківські установи.

Дослідження довело, що складовими фінансової стійкості є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик (рис.1). Національний банк України, встановлюючи відповідні нормативи ліквідності, підтримує й стійкість банку. Це призводить до зменшення накопичення вільних коштів банків, тобто банківські ресурси «працюють» в

збільшенні прибутковості банків, а отже, зменшують ризик недоотримання доходів. Ще одним виявленням впливу управління ліквідністю на фінансову стійкість є збалансованість між сумами активів та пасивів банку, що підтримує капітальну стійкість банку, яка також є невід'ємною частиною стійкості банку [2].

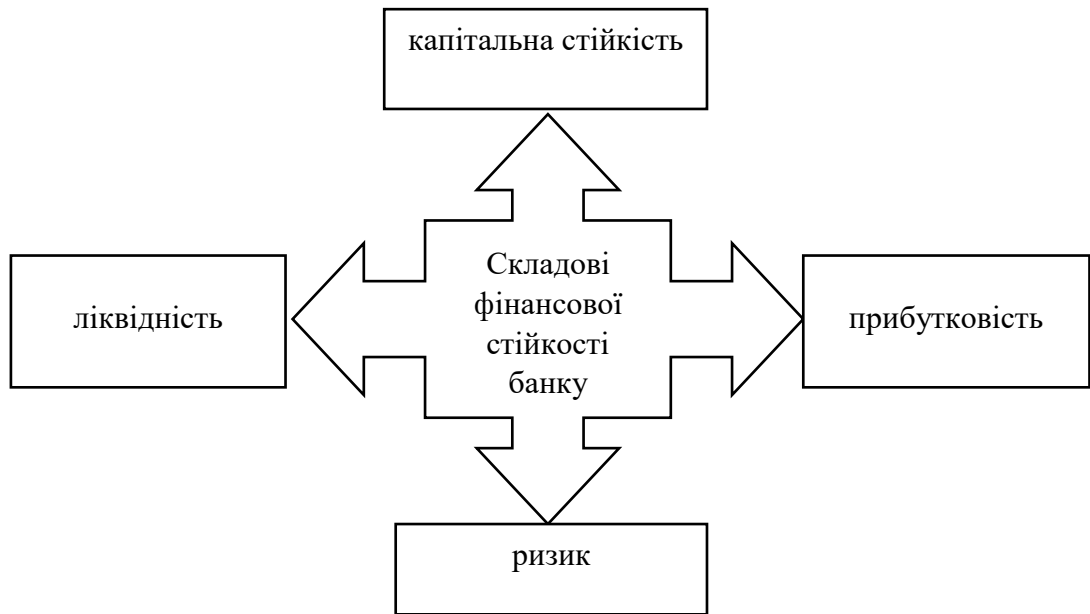


Рисунок 1 – Складові фінансової стійкості банку

Для більш ефективної оцінки, доцільно здійснити розрахунок всіх, максимально можливих, показників, що формують уявлення про стан діяльності банку, тобто провести інтегральний аналіз та визначення, на його основі, узагальнюючого показника, який би дав змогу цілісно, всебічно та об'єктивно визначити рівень фінансової стійкості банку. Сам по собі, інтегральний аналіз являє систему поетапних дій, виконання яких передбачає дотримання встановленого комплексу вимог та принципів.

Вважаємо, що для здійснення комплексного аналізу фінансової стійкості вітчизняних банків доречно застосовувати наступні групи показників [3]:

- коефіцієнти капітальної стійкості;
- коефіцієнти ділової активності;
- коефіцієнти ефективності управління банком;
- коефіцієнти ліквідності банку.

Визначення узагальнюючого показника оцінки фінансової стійкості банку, здійснюється за наступною формулою (1):

$$Y = [K1; K2; K3; K4; K5; K6; K7; K8; K9; K10; K11; K12; K13; K14; K15; K16; K17; (1) K18; K19; K20; K21]$$

де, Y – показник оцінки фінансової стійкості банку;

$K1 - K21$ – часткові показники оцінки фінансової стійкості банку.

Для узагальнення показника фінансової стійкості, часткові показники необхідно стандартизувати. Дану процедуру доцільно здійснити за наступною формулою (2):

$$P_i = \frac{K_i}{\bar{K}_i} \quad (2)$$

де, P_i – стандартизоване значення часткового показника фінансової стійкості банку;

K_i – значення часткового показника за i -ий період;

\bar{K}_i – середнє значення часткового показника за i -ий період.

Розрахунок узагальнюючого показника оцінки фінансової стійкості банку після проведення стандартизації передбачає здійснення диференціації ознак. Дана процедура полягає в розподілі всіх часткових показників на «мотиватори» та «демотиватори». Підставою для здійснення такого розподілу є специфіка впливу кожного з часткових коефіцієнтів на загальний рівень фінансової стійкості банку.

Диференціація часткових показників є необхідною процедурою для подальшого формування вектора-еталона (зразка), що здійснюється наступним чином (3) :

$$VE_i = \frac{P_i \max}{P_i \min} \quad (3)$$

де, VE_i – значення вектора- еталона i -того показника.

Сутність формування вектора-еталона полягає в наступному: якщо частковий показник є мотиватором, то за еталон визначається його максимальне значення, якщо демотиватором – мінімальне значення.

Одним з найпоширеніших понять, що використовуються в аналізі, є таксономічна відстань, яка дає можливість визначення місця кожного елемента матриці спостережень, класифікації та впорядкування даних для подальшого аналізу [4]. Розрахунок таксономічної відстані (C_{oi}) передбачає використання наступної формули (4):

$$C_{oi} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (p_{ij} - p_{0i})^2} \quad (4)$$

де, p_{ij} - значення стандартизованого показника в i -му періоді;

p_{0i} - значення часткового показника в векторі-еталоні.

Варто зазначити, що таксономічну відстань часткових показників від вектора-еталона доцільно використовувати як індикатор їх відхилення, і, як наслідок впливу на рівень узагальненого показника.

Визначення узагальненого показника фінансової стійкості банку передбачає розрахунок наступних допоміжних показників (5):

- показник середньої відстані між спостереженнями:

$$\overline{C}_{oi} = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m C_{oi} \quad (5)$$

- показник стандартного відхилення (S_0) (6):

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (c_{oi} - \overline{c}_{oi})^2} \quad (6)$$

де, c_{oi} - таксономічна відстань в i -му періоді;

\overline{c}_{oi} - середня відстань між спостереженнями.

- показник максимального відхилення від сформованого вектора (C_0) (7):

$$C_0 = \overline{C}_0 + 2S_0 \quad (7)$$

- зведений динамічний показник (8):

$$d_i = C_{oi} / C_0 \quad (8)$$

Заключним етапом є визначення інтегрального показника оцінки фінансової стійкості банку ($TI(\Phi CB)$) за формулою (9):

$$TI(\Phi CB)_i = 1 - d \quad (9)$$

Варто зазначити, що визначений узагальнюючий показник оцінки фінансової стійкості банку має знаходитись в межах від 0 до 1, де 0 – критичний показник фінансової стійкості банку, а 1 – найвищий.

Використання даної методики дозволить визначити які фактори найбільш впливають на фінансову стійкість банку. Це дасть змогу вчасно реагувати та вживати заходи з попередження майбутніх кризових явищ.

Отже, фінансова стійкість банку – це можливість установи тривалий час підтримувати допустимий рівень ризику та надійності. Фінансова стійкість найбільш точно відображає проблеми та тенденції розвитку банківської системи країни. В умовах волатильності фінансового ринку дуже важливим є вибір методики оцінки стійкості банку, оскільки це дозволяє своєчасно виявляти негативні тенденції в діяльності банку та попереджати їх поглиблення в майбутньому, а також визначати поточний стан та сильні сторони банку.

Висновки. В сучасних умовах постійної зміни ринків, посилення конкурентної боротьби, поглиблення кризових явищ в економіці країни в цілому та банківській системі зокрема перед вітчизняними банками виникає необхідність глибокої оцінки їх фінансової стійкості, а також пошук способів її підвищення. Оцінка фінансової стійкості являє собою досить складний та не завжди достовірний процес, оскільки потребує визначення максимально реальних показників діяльності установи. При цьому не менш, важливим моментом, є значна волатильність фінансового ринку та нестабільна макроекономічна ситуація в Україні загалом. Дані фактори вимагають визначення та побудови комбінованої методики оцінки фінансової стійкості, що враховувала якомога більше факторів у діяльності установи. Методики оцінки фінансової стійкості банків в кожній країні мають суттєві відмінності одна від одної.

Це головним чином залежить від умов макроекономічного середовища, рівня розвитку фінансових ринків, специфіки національної економіки. Запропонований узагальнюючий показник дає можливість отримати комплексну оцінку фінансової стійкості банку, виявити фактори, що спричиняють негативний вплив на неї, та сформулювати шляхи підвищення ефективності управління фінансовою стійкістю банківської установи.

Література:

1. International Monetary Fund. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.imf.org/external/np/fsap/fsap.aspx>
2. Волкова Н.І., Волкова В.В., Чорна О.М. Управління ліквідністю як складова фінансової стійкості банку // Фінансова-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. Наук.праць.- Харків, 2011.- випуск 1 (10), с.54-60.
3. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія. - Суми: УАБС НБУ, 2010. – 228 с.
4. Смовженко Т. С., Тридід О.М. Антикризове управління стратегічним розвитком банку: монографія – Київ: УАБС НБУ, 2008. – 473 с.
5. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123698
6. Довгаль Ю.С., Чамара Р.О. Сутність фінансової стійкості комерційного банку та ефективні шляхи її забезпечення [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1501/15djsfs.pdf>
7. Золковер А.О., Гуменюк А.О. Методи забезпечення фінансової стійкості комерційних банків [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj>
8. Юрчишена Л.В., Подолян С.В. Оцінка фінансової стійкості комерційного банку.[Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rbetu>
9. Русіна Ю.О., Легейда А.Г. Забезпечення фінансової стійкості комерційного банку. - [Електронний ресурс] – Режим <http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj>
10. The Bank of England. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bankofengland.co.uk/>
11. Banque de France. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.banque-france.fr/>
12. De Nederlandsche Bank. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dnb.nl/en/about-dnb/duties/financial-stability/index.jsp>
13. Free encyclopedia Investopedia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.investopedia.com/terms/c/camelrating.asp>